

УДК 371.134

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ АКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ

Олена Хорольська, викладач вищої кваліфікаційної категорії, Комунальний вищий навчальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка».
ORCID: 0000-0002-8419-3529
E-mail: olenahorolska49@gmail.com

У статті розглядається проблема формування професійної успішності майбутнього педагога, його самореалізації і розвитку творчих здібностей, навчально-професійної самоефективності як показників соціально-професійної зрілості. Розкрито проєктну діяльність, зокрема тимблдінг, тобто будівництва команди, яка спрямована на згуртування колективу, здійснюється у процесі використання активних методів взаємодії учасників тренінгу. Досліджено, що ігрові методи сприяють розвитку комунікативного, інтерактивного та перцептивного компонентів спілкування.

Ключові слова: професійні перспективи, соціальна та професійна зрілість, самоефективність, цілепокладання, емоційне благополуччя, професійне самовизначення, соціально-психологічне навчання, міжособистісне спілкування, тимблдінг, оптимізація.

FORMATION OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL SUCCESS BY MEANS OF ACTIVE SOCIAL PSYCHOLOGY TRAINING

Olena Khorolska, Lecturer of the Highest Qualification Category, Communal Higher Educational Institution "Taras Shevchenko Uman Humanitarian Pedagogical College".
ORCID: 0000-0002-8419-3529
E-mail: olenahorolska49@gmail.com

The article deals with the problem of future teacher's formation of professional success, his self-realization, creative abilities development, educational self-efficiency as the indicators of social and professional maturity. The most active social psychology training of communication, training work, in particular, promotes the formation of goal-setting skills and the prospect design of professional success. Project activities, especially, team building, aimed at uniting the team, is fulfilled with active methods of the participants' interaction training. Game techniques promote the development of communicative, interactive and perceptual components of communication, where the experience of interpersonal communication, the formation of emotional self-regulation skills, the ability to interact in conflict situations and the use of non-verbal means for effective interaction are enriched.

Active social and psychological training in communication is one of the means for optimizing the professional success and effectiveness of the future teacher.

The most important area of work in training sessions is the identification and awareness of the students' features of communication activities, which is a prerequisite for improving the ability of pedagogical communication.

To conclude, modern social relations require the ability of people to show understanding, mutual sympathy, positive emotional relationships, creating a comfortable psychological climate, which greatly

optimizes the effectiveness of the teacher. Only a professionally successful teacher can raise a professionally successful student.

Keywords: *professional perspectives, socially-professional maturity, self-efficiency, self-motivation, emotional well-being, professional self-determination, active social-psychological training, interpersonal communication, team building, optimization.*

Формування професійної успішності майбутнього педагога, його самореалізація і розвиток творчих здібностей та мобільності неможливе без становлення його професійної успішності, оскільки сучасний студент має стати компетентним спеціалістом.

В рамках модернізації системи вищої освіти України, у зв'язку з динамічними змінами, які відбуваються у нашій країні та світі, здійснюється підготовка конкурентноздатного фахівця, важливою професійною характеристикою якого є позитивне ставлення до діяльності, емоційна стабільність, прогнозованість розвитку його особи (Т. В. Габай, В. А. Зобков, В. В. Рубцов, В. О. Якунін) [3]. Формування професійно зрілої особистості, розвиток її творчого потенціалу, самореалізація людини залежить від багатьох факторів, важливе місце серед яких займає її емоційне самопочуття і благополуччя. Проблема забезпечення емоційного благополуччя і психологічної підтримки молоді здобуває особливу актуальність у сучасних умовах кризи соціальних відносин і підвищення темпу життя.

У дослідженнях вітчизняних вчених (Л. М. Аболін, В. О. Бодров, В. Л. Марішук, О. М. Свядош) та зарубіжних (Р. Бенджамін, С. Кобаса, С. Хопфал та ін.) накопичено матеріал з проблеми формування професійної успішності.

Проте недостатньо вивчені питання, що стосуються навчально-професійної самоефективності в процесі активних форм групової взаємодії.

Метою нашого дослідження є формування професійної успішності майбутнього педагога, розвиток творчих здібностей, та навчально-професійної самоефективності в процесі активних форм тренінгової взаємодії.

Аналіз професійної підготовки студентської молоді свідчить про недостатню розвиненість соціальних якостей особистості, що вимагає переосмислення явища соціальної зрілості. В розвитку особистості великий вплив мають, як зовнішні чинники (позитивні і негативні), так і внутрішні (власна особистісна позиція студента, його суб'єктивне ставлення до діяльності, а також практична самореалізація у діях та вчинках) [1].

Соціальну зрілість студента-випускника розглядають як готовий результат формуючих впливів, що здійснюється під час навчання, у готовності до життєвого і професійного самовизначення. Студент, будучи суб'єктом і об'єктом соціалізуючих впливів одночасно, природно долучається до зовнішніх і внутрішніх ресурсів розвитку складових соціальної зрілості (професіоналізація навчання, збільшення особистої відповідальності за отриманий результат, необхідність самомотивації). Дослідження свідчить про недостатню розвиненість тих соціальних якостей, своєрідних компетенцій без яких успіх у професійній діяльності може бути проблематичним.

Предметом уваги науковців виступають професійно важливі якості особистості педагога, так зокрема С. Максименко О. Родіна, П. Прудков та інші стверджують, що професійне самовизначення є одним з аспектів становлення їх професійного мислення та розвитку комунікативної сфери, умов формування професійно значущих якостей [5].

Професійна успішність майбутнього педагога створює реальні передумови для його самореалізації і розвитку творчих здібностей, здібності до самопізнання, уміння

реалізувати науковий підхід до педагогічних явищ, спроектувати модель цілісного педагогічного процесу, адаптувати її до конкретних умов, проаналізувавши власний досвід.

Професійна успішність майбутнього педагога неможлива без навчально-професійної самоефективності. Поняття «самоефективність» було введено А. Бандурою. Самоефективність є одним із головних понять його соціально-когнітивної теорії, згідно з якою психологічне функціонування людини можна описати у взаємодії трьох груп факторів – поведінкових, когнітивних та фактору навколишнього середовища. Під самоефективністю А. Бандура розумів відчуття власної компетентності та ефективності, а також уміння усвідомлювати свої здібності і вибудовувати поведінку, яка б відповідала специфічній задачі або ситуації.

Під поняттям навчально-професійної самоефективності варто розуміти оцінку студентами своїх здібностей щодо здійснення навчально-професійної діяльності, яка формується у процесі проходження усіх етапів вузівської підготовки, за умови поступового накопичення власного професійного досвіду [1].

У психологічній літературі застосовується різна термінологія і класифікація активних методів навчання. Л. Петровська зазначає, що всі ці методи можна звести до двох великих блоків – групові дискусії та ігрові методи, які проходять у тренінговій взаємодії [2].

Саме активне соціально-психологічне навчання спілкуванню сприяє формуванню навичок цілепокладання та проектування перспектив власної професійної успішності, навичок прийняття рішень, самоорганізації, планування робочого часу.

Однією з інноваційних форм активного навчання студентів є освітній діалог у виді тренінгу формування професійної успішності майбутніх педагогів.

Метою тренінгу є створення психолого-педагогічних умов для особистісного і професійного розвитку студентів шляхом рефлексивного аналізу аспектів власного Я, становлення адекватної самооцінки, усвідомлення та злиття власних професійних цілей та перспектив свого життя. Тімбідінг, тобто будівництва команди, спрямований на згуртування колективу, здійснюється у процесі використання активних методів взаємодії учасників тренінгу.

Розширенню та поглибленню теоретичних і практичних знань студентів про спілкування та взаємодію як засобу становлення особистості майбутнього вчителя сприяють психологічні ігри та творчо-рефлексивні вправи на розвиток командної єдності та відчуття командного духу.

Таблиця 1

**Принципи тренінгу формування професійної успішності
майбутніх педагогів**

Найменування принципу	Форми реалізації принципу	Ефект дії принципу
1. Актуальність	Робота з матеріалом, який відображає життєвий та емоційний досвід учасників. Застосування вправ, в яких є потреба в учасників.	Відчуття важливості проблеми для власного Я
2. Мотивація	Рольові ігри та вправи викликають реальну активізацію мотивів.	Створення та розвиток мотивації до участі у тренінгу

3. Від практики до теорії	Використання вправ, які дають змогу тренеру удосконалити цей тренінг. Зняття даних з групи для подальшого розгортання тренінгу. Формування особистісних знань, понять про ситуацію.	Учасники вирішують конкретні практичні ситуації.
4. Направленість на використання результатів у педагогічній діяльності	Перенесення ігрових педагогічних ситуацій у реальну професійну діяльність. Розширення репертуару способів дій у професійних ситуаціях.	Підвищення практичної значущості та професійної успішності, компетентності
5. Рефлексивність	Рефлексія кожного змістовного блоку та загальна рефлексія.	Розвиток рефлексивної компетентності. Процес і результат реконструкції суб'єкту об'єктних відносин, результатом яких є підтвердження існуючих і поява нових знань про себе
6. Баланс комфорту та дискомфорту	Відмова від спроб полегшити діяльність, внесення додаткових ускладнень у діяльність учасників, створення сприятливої психологічної атмосфери.	Відмова від традиційного «лабораторного» знання використання дискомфорту як нового інструменту саморегуляції.
7. Екологічність	Головний лозунг усіх вправ тренінгу «Не нашкодь!»	Розвиток власної екологічності особистості

Структура тренінгу формування професійної успішності майбутніх педагогів

Перший блок. Особистісний і професійний розвиток майбутнього вчителя

Мета: створення психолого-педагогічних умов для особистісного і професійного розвитку студентів через рефлексивний аналіз ними різних аспектів власного «Я» та власних можливостей.

Завдання:

1. Розвивати професійну самосвідомість.
2. Сприяти появі досвіду внутрішньо-мотивованої поведінки.
3. Розвивати професійну зорієнтовану Я-концепцію учасників.
4. Усвідомлення учасниками власних можливостей та обмежень у майбутній професійній діяльності.
5. Сприяти переходу вироблених стратегій у ціннісну сферу.
6. Виявити особисті ресурси (сильні сторони)

Очікувані результати:

- розвиток навичок рефлексії майбутньої професійної діяльності;
- розвиток навичок внутрішнього мотивування;
- розвиток уявлень про свої професійні здібності учасниками групи;
- запуск процесів самопізнання;
- усвідомлення особливостей професійної діяльності;
- відчуття можливості подолати труднощі професії.

Таблиця 2

Перший блок.
Особистісний і професійний розвиток майбутнього вчителя

Теоретичний аспект	Практичні заняття/вправи	
Тема 1. Спілкування як соціально-психологічна проблема. Багатоплановість спілкування. Спілкування й діяльність. Умови перебігу спілкування, засоби й цілі спілкування. Основні структурні компоненти спілкування.	Тема 1. Міжособистісне спілкування та взаємодія.	«Впливові стосунки» «Уявні ситуації» «Розуміння власного гніву» «Як загасити вибух емоцій» «Список якостей, важливих для спілкування» «Прийом гостей» «Ефективність взаємодії – що це означає»
Тема 2. Спілкування як обмін інформацією. Специфіка обміну інформацією в комунікативному процесі. Засоби комунікації. Мова. Вербальна й невербальна комунікація. Сором'язливість.		
Тема 3. Спілкування як розуміння людьми один одного. Перцептивний аспект спілкування як сприймання, розуміння й оцінювання людини людиною. Рефлексія і стереотипізація – найважливіші механізми міжособистісного сприймання. Емпатія як здатність зрозуміти шляхи емоційного стану іншої людини у формі співпереживання. Значення емпатії у взаємодії людей.		
Тема 4. Спілкування як взаємодія. Спілкування як чинник формування особистості в організації спільної діяльності. Спілкування як обмін знаками, здатними змінити поведінку іншого й організувати спільну діяльність. Спілкування і взаємодія в конфліктних ситуаціях. Типи взаємодії: кооперація, конкуренція.		

Другий блок. Цілепокладання

Мета: формування навичок цілепокладання.

Завдання:

1. Сприяти формуванню навичок цілепокладання.
2. Сприяти формуванню навичок планування.
3. Розвивати мотивацію досягнення встановлених цілей.

Очікувані результати:

- оволодіння навичками цілепокладання;
- оволодіння навичками планування;
- спрямованість і регуляція активності учасників.

Таблиця 3

Другий блок. Цілепокладання

Заняття 1. Формування навичок цілепокладання у професійній сфері
Вправа «Мій улюблений прикметник»
Вправа «Якби...»
Портрет професійно успішної людини
Вправа «Успішний педагог»
Конкурс на кращу «Промову професійно успішної людини» і «Формулу для аутотренінгу професійно успішної людини»
Рефлексивне коло
Заняття 2. Мотивація досягнення встановлених професійних цілей
Вправа-привітання «Хочу-можу-буду у професії»
Вправа «Долоня»
Групова дискусія на тему «У чому відмінність понять «Мрія» та «Мета»
Вправа «Технологія перетворення мрії у мету»
Рефлексивне коло
Заняття 3. Формування навичок планування майбутньої професійної діяльності
Вправ «Жив-був у бабусі сіренький козлик»
Вправа «Драбина професійних досягнень»
Вправа «Актуалізація власних ресурсів»
Рефлексія II блоку

Третій блок. Професійні перспективи

Мета: проєктування професійних перспектив.

Завдання:

1. Сприяти усвідомленню перспектив власного професійного майбутнього учасниками групи.
2. Набуття навичок проєктування майбутньої професійної діяльності та власних перспектив у професії.
3. Сприяти входженню учасників у професійну спільноту.

Очікувані результати:

- планування часткових кроків професійного майбутнього;
- формування уявлення про найближче професійне майбутнє в цілому;
- усвідомлення учасниками належності до професії педагога.

Таблиця 4

Третій блок. Професійні перспективи

Заняття 1. Усвідомлення перспектив власного професійного майбутнього
Вправа-привітання «Мені приємно тобі сказати...»
Вправа «Мої професійні бажання»
Візуалізація професійних цілей
Вправа «Я – № 1 у своїй професії!»
Рефлексивне коло
Заняття 2–3. Побудова професійних перспектив власного майбутнього
Вправа «Все може бути»
Вправа «Індивідуальний образ світу»
Вправа «Особиста професійна перспектива»

Отже найважливішим напрямом роботи на тренінгових заняттях є виявлення і усвідомлення студентами особливостей своєї комунікативної діяльності, що є передумовою вдосконалення вміння педагогічного спілкування. Показником формування професійної успішності майбутнього педагога є розвиток творчих здібностей, та навчально-професійної самоефективності. Даний вид роботи реалізує концепцію суб'єкт суб'єктних відносин сучасного освітнього простору за допомогою активних методів навчання.

Перспективи подальшого вивчення питання професійної успішності майбутнього педагога та практичного застосування тренінгу формування професійної успішності майбутніх педагогів актуальне у розвитку атракції, як феномену міжособистісного спілкування. Адже сучасні суспільні відносини потребують вміння людей проявляти взаєморозуміння, взаємну симпатію, позитивні емоційні стосунки, створення комфортного психологічного клімату, що в значній мірі оптимізує результативність діяльності педагога. Тільки професійно успішний педагог може сформувати професійно успішного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандура А. Теория социального научения. СПб: Евразия, 2000. 20 с.
2. Богомолова Н. Н., Петровская Л. А. О методах активной социально-психологической подготовки. *Вестник МГУ*. 1986. № 7. С. 15–24.
3. Габай Т. В. Педагогическая психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 4-е изд. Москва: Академия, 2008. 240 с.
4. Євдокимова Н. О. Навчальний тренінг як технологія підготовки фахівця у вищому навчальному закладі: інноваційний проект. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомилинського, 2011. 22 с.
5. Родина О. Н., Прудков П. Н. Особенности профессиональной адаптации начинающих психологов. *Вестник МГУ. Серия 14. Психология*. 2001. № 3. С. 25–35.
6. Шевченко О. А. Тренінги професійного становлення молодих педагогів. Харків: Основа, 2010. 112 с.

REFERENCES

1. Bandura A. (2000). *Teoriya sotsialnogo naucheniya*. SPb.: Eurasia [in Russian].
2. Bogomolova N. N., Petrovskaya L. A. (1986). O metodakh aktivnoy sotsialno-psikhologicheskoy podgotovki. *Vestnik MGU*, 7, 15–24 [in Russian].
3. Gabay T. V. (2008). *Pedagogicheskaya psikhologiya*. Moscow: Akademiya [in Russian].
4. Yevdokymova N. O. (2011). *Navchalnyi treninh yak tekhnolohiia pidhotovky fakhivtsia u vyshchomu navchalnomu zakladi: innovatsiyni projekt*. Mykolaiv: MNU im. V. O. Sukhomlynskoho [in Ukrainian].
5. Rodina O. N., Prudkov P. N. (2001). Osobennosti professionalnoy adaptatsii nachinayushchikh psikhologov. *Vestnik MGU. Psikhologiya*, 3, 25–35 [in Russian].
6. Shevchenko O. A. (2010). *Treninhy profesiinoho stanovlennia molodykh pedahohiv*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].